

آموزش درس اصول روابط بین‌الملل در دانشگاه‌های ایران: آسیب‌ها و راهکارها

امیرمحمد حاجی‌یوسفی*

چکیده

یکی از راه‌های ارتقای هر رشته علمی، وجود ارتباط مستمر میان اهل آن اعم از اساتید و دانشجویان و محققان است. در صورتی یک رشته علمی می‌تواند گسترش یابد و بالنده باشد که اهل آن علم در ارتباط با هم به چالش دیدگاه‌ها، رهیافت‌ها و نظریه‌ها از یک سو و روش‌های مطالعه و پژوهش از سوی دیگر بپردازند. این امر مستلزم وجود راه‌های ارتباطی نهادینه شده و نظام‌مند میان اهل آن علم است. یکی از این راه‌ها انجام تحقیقات در مورد وضعیت هر رشته علمی از حیث آموزش و پژوهش و اعلام نتایج آن به جامعه علمی می‌باشد. درس اصول روابط بین‌الملل اولین درسی است که تلاش دارد تا دانشجویان کارشناسی رشته علوم سیاسی را با مبحث روابط بین‌الملل آشنا سازد و مانند سایر دروس پایه‌ای از اهمیت بسیار برخوردار است. در این مقاله به دنبال آن هستیم تا با استفاده از روش پیمایشی به مطالعه کمی و کیفی در جهت آسیب‌شناسی شیوه و محتوای آموزش درس اصول روابط بین‌الملل به‌عنوان یکی از دروس اصلی و پایه‌ای رشته علوم سیاسی در دانشگاه‌های ایران بپردازیم. مهم‌ترین پرسش‌های این مقاله عبارتند از:

الف) منابع درسی - اعم از اصلی و فرعی - اصول روابط بین‌الملل در دانشگاه‌های مختلف کدام است، ب) مباحث تدریس شده تا چه میزان به‌روز و کاربردی است و بالاخره ج) میزان رضایت‌مندی دانشجویان از شیوه تدریس این درس به چه میزان

---

* دانشیار روابط بین‌الملل دانشگاه شهید بهشتی am-yousefi@sbu.ac.ir

است. از آنجا که این تحقیق از نوع اکتشافی و توصیفی است، قاعدتاً نمی‌تواند دارای فرضیه‌ای مشخص باشد و تنها هدف آن جمع‌آوری اطلاعات و آسیب‌شناسی شیوه تدریس درس اصول روابط بین‌الملل و ارائه راه‌کارهایی برای بهبود وضعیت موجود آموزش این درس می‌باشد. این تحقیق داده‌های خود را از دانشگاه‌های تهران، شهید بهشتی، علامه طباطبایی، امام صادق (ع)، آزاد تهران، بین‌المللی امام خمینی، فردوسی مشهد، یزد، اصفهان، شیراز، باقرالعلوم (ع)، مفید و موسسه امام خمینی (ره) در فاصله سال‌های ۱۳۸۵ - ۱۳۸۰ کسب کرده است. روش جمع‌آوری داده‌ها از طریق پرسش‌نامه می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: رشته روابط بین‌الملل، درس اصول روابط بین‌الملل، آموزش، دانشگاه‌های ایران، روش پیمایشی.

مقدمه

یکی از مهم‌ترین شیوه‌های انتقال هر علم از طریق آموزش آن می‌باشد. هر چه این آموزش دقیق‌تر، صحیح‌تر، به‌روزتر و کاربردی‌تر باشد، دانش‌آموخته آن علم از توانایی علمی بالاتری برخوردار خواهد بود. در ایران نیز همانند دیگر کشورهای دنیا سعی بر آن است داده‌های علمی این رشته با امانت و دقت به دانشجویان منتقل گردد. اما این امر ممکن است به دلایلی با مشکل و مانع مواجه شود. در صورت عدم ارزیابی درونی مستمر در هر رشته علمی توسط محققان آن رشته ممکن است رفته‌رفته این مشکلات و موانع گسترش یافته و کیفیت آموزش را با بحران مواجه سازد. از این‌رو بررسی دروس ارائه شده در دانشگاه‌ها و کیفیت آنها یکی از مهم‌ترین وظایفی است که بر عهده حاملان این رشته است. در این مقاله، در جهت سهم داشتن در این مهم تلاش شده تا درس اصول روابط بین‌الملل که به شکل ۱ و ۲ در قالب چهار واحد در دانشگاه‌های کشور برای دانشجویان علوم سیاسی تدریس می‌شود، مورد بررسی قرار گیرد تا از این طریق نقاط ضعف و آسیب‌های این درس در حوزه آموزش در ایران فهم و شناسانده شده و در جهت رفع آن راهکارهایی ارائه گردد. مهم‌ترین پرسش‌های این مقاله عبارتند از الف) منابع این درس - اعم از اصلی و فرعی - در دانشگاه‌های مختلف کدام است، ب) مباحث تدریس شده تا چه میزان به‌روز و کاربردی است، و بالاخره ج) میزان رضایت‌مندی دانشجویان از شیوه تدریس این درس به چه میزان است. در کنار این پرسش‌ها به یک سری پرسش‌های فرعی نیز پاسخ داده خواهد شد.

روش تحقیق و جمع‌آوری داده‌ها

پاسخ به پرسش‌های این مقاله ضروری می‌ساخت به دانشگاه‌هایی که درس اصول روابط بین‌الملل در آنها تدریس می‌شود، مراجعه نماییم. برای این کار اقدام به تهیه یک پرسشنامه نمودیم و از طریق مراجعه به دانشگاه‌ها نظرات دانشجویانی که درس اصول روابط بین‌الملل را اخذ کرده بودند، جویا شدیم. از آنجا که امکان نظرسنجی از همه دانشگاه‌ها و دانشجویان میسر نبود سعی شد تا اکثریت دانشگاه‌های دولتی و برخی از مهم‌ترین دانشگاه‌های غیر دولتی، پوشش داده شوند. در این تحقیق از دانشجویان ۸ دانشگاه دولتی یعنی دانشگاه‌های تهران، شهید بهشتی، علامه طباطبایی، بین‌المللی امام خمینی، فردوسی مشهد، یزد، اصفهان و شیراز نظر سنجی شد. همچنین از ۵ دانشگاه غیر دولتی یعنی دانشگاه‌های امام صادق (ع)، آزاد تهران، باقرالعلوم (ع)، مفید و موسسه امام خمینی (ره) نیز نظر سنجی صورت گرفت.

داده‌های تحقیق

از میان پرسشنامه‌های توزیع شده در میان ۱۳ دانشگاه مذکور، ۳۴۰ پرسشنامه جمع‌آوری گردید. اطلاعات جمع‌آوری شده در ذیل به شکل جدول و نمودار آمده است (۱) خلاصه اطلاعات به شرح زیر است

(۱) نزدیک به ۸۸ درصد پاسخگویان اظهار داشته‌اند استادی که درس اصول روابط بین‌الملل را تدریس نموده، در این حوزه دارای تخصص بوده است.

(۲) حدود ۳۸ درصد معتقدند مهم‌ترین مباحث رشته روابط بین‌الملل را در این درس فرا گرفته‌اند؛ درحالی‌که حدود ۳۷ درصد چنین اعتقادی ندارند.

(۳) هر چند ۴۴ درصد به‌صورت «خیلی زیاد» و «زیاد» از کیفیت تدریس درس اصول روابط بین‌الملل رضایت دارند، اما ۴۶ درصد پاسخگویان، به میزان «متوسط»، «کم» و «خیلی کم» از کیفیت تدریس درس ابراز رضایت کرده‌اند.

(۴) بیش از ۵۰ درصد معتقدند منابعی که برای درس معرفی شده به میزان «متوسط»، «کم» و «خیلی کم» مفید می‌باشند.

(۵) هر چند حدود ۲۵ درصد معتقدند یک منبع خاص مفید بوده اما حدود ۳۵ درصد سؤال مربوط به اینکه «کدام منبع مفیدتر بوده» را بی‌جواب گذاشته‌اند.

(۶) حدود ۶۲ درصد پاسخ‌دهندگان بر این باورند در این درس مباحث و مطالب جدید ارایه نمی‌شود.

- ۷) حدود ۶۰ درصد پاسخ‌دهندگان معتقدند درس اصول روابط بین‌الملل که برای آنان تدریس شده نمی‌تواند کمک چندانی به آنان برای تحلیل مسائل بین‌المللی نماید.
- ۸) حدود ۷۷ درصد دانشجویان پاسخ‌دهنده معتقدند نمی‌توان مطالب اصول روابط بین‌الملل را به شکل بومی و مفید جهت تحلیل مسائل ایران به کار برد.
- ۹) حدود ۷۳ درصد دانشجویان بر این باورند که رشته روابط بین‌الملل یک رشته مستقل است.
- ۱۰) میزان آشنایی حدود ۹۳ درصد دانشجویان با منابع انگلیسی روابط بین‌الملل قابل توجه نیست.

سؤال ۱

«استاد درس اصول روابط بین‌الملل شما چه تخصصی داشته است؟»

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	علوم سیاسی	2	.6	.6	.6
	روابط بین‌الملل	299	87.9	87.9	88.5
	اندیشه سیاسی	13	3.8	3.8	92.4
	جامعه‌شناسی سیاسی	26	7.6	7.6	100.0
	Total	340	100.0	100.0	

سؤال ۲

«تاچه اندازه مهمترین مباحث رشته روابط بین‌الملل در درس اصول روابط بین‌الملل مطرح شده است؟»

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	خیلی زیاد	42	12.4	12.4	12.4
	زیاد	130	38.2	38.2	50.6
	متوسط	121	35.6	35.6	86.2
	کم	32	9.4	9.4	95.6
	خیلی کم	13	3.8	3.8	99.4
	بدون جواب	2	.6	.6	100.0
	Total	340	100.0	100.0	

سؤال ۳

«از کیفیت درس اصول روابط بین‌الملل تا چه اندازه راضی هستید؟»

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulati ve Percent
Valid	خیلی زیاد	45	13.2	13.2	13.2
	زیاد	105	30.9	30.9	44.1
	متوسط	115	33.8	33.8	77.9
	کم	49	14.4	14.4	92.4
	خیلی کم	26	7.6	7.6	100.0
	Total	340	100.0	100.0	

سؤال ۴

«مهم‌ترین منابعی که توسط استاد برای درس اصول روابط بین‌الملل معرفی شده است را نام ببرید.»

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	اصول سیاست خارجی و روابط بین‌الملل - دکتر قوام	122	35.9	35.9	35.9
	اصول روابط بین‌الملل (الف و ب) - دکتر سیف‌زاده	76	22.4	22.4	58.2
	اصول روابط بین‌الملل - دکتر عامری	4	1.2	1.2	59.4
	درآمدی بر اصول روابط بین‌الملل - رابرت جکسون	4	1.2	1.2	60.6
	سیاست میان ملت‌ها - مورگنتا	12	3.5	3.5	64.1
	اصول روابط بین‌الملل - دکتر قاسمی	4	1.2	1.2	65.3
	گلدشتاین	8	2.4	2.4	67.6
	جزوه کلاسی استاد	37	10.9	10.9	78.5
	هیچ منبعی	2	.6	.6	79.1
	بدون جواب	47	13.8	13.8	92.9
	رژیم‌های بین‌الملل، دکتر عسگر خانی	5	1.5	1.5	94.4
	اصول روابط بین‌الملل، دکتر تقی‌زاده	6	1.8	1.8	96.2
	سیاست جهانی و جهانی‌شدن سیاست - اسمیت - بلیس	1	.3	.3	96.5
	اصول روابط بین‌الملل و سیاست خارجی - دکتر مقتدر	3	.9	.9	97.4
	روابط بین‌الملل در جهان متغیر - جوزف فرانکل	3	.9	.9	98.2
	جهانی‌شدن - دکتر نوازی	3	.9	.9	99.1
	نظریه‌های متعارض	3	.9	.9	100.0
	Total	340	100.0	100.0	

سؤال ۵

«تا چه اندازه منابع معرفی شده برای درس اصول را مفید و مناسب می‌دانید؟»

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid خیلی زیاد	38	11.2	11.2	11.2
زیاد	114	33.5	33.5	44.7
متوسط	132	38.8	38.8	83.5
کم	31	9.1	9.1	92.6
خیلی کم	8	2.4	2.4	95.0
بدون جواب	17	5.0	5.0	100.0
Total	340	100.0	100.0	

سؤال ۶

«از دید شما از میان منابع معرفی شده توسط استاد کدام منبع بیشتر مورد استفاده شما و

مفیدتر بوده است؟»

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid اصول سیاست خارجی و روابط بین‌الملل - دکتر قوام	87	25.6	25.6	25.6
اصول روابط بین‌الملل (الف - ب) - دکتر سیف‌زاده	42	12.4	12.4	37.9
اصول روابط بین‌الملل - دکتر عامری	5	1.5	1.5	39.4
درآمدی بر اصول روابط بین‌الملل رابرت جکسون	2	.6	.6	40.0
سیاست میان ملتها مورگنتا	13	3.8	3.8	43.8
اصول روابط بین‌الملل - دکتر قاسمی	3	.9	.9	44.7
گلدشتاین	2	.6	.6	45.3
جزوه کلاسی استاد	43	12.6	12.6	57.9
هیچ منبعی	14	4.1	4.1	62.1
بدون جواب	117	34.4	34.4	96.5
رژیم‌های بین‌الملل دکتر عسگر خانی	3	.9	.9	97.4
اصول روابط بین‌الملل دکتر تقی‌زاده	4	1.2	1.2	98.5
روابط بین‌الملل در جهان متغیر - جوزف فرانکل	3	.9	.9	99.4
نظریه های متعارض	2	.6	.6	100.0
Total	340	100.0	100.0	

سؤال ۷

«تا چه اندازه درس اصول روابط بین‌الملل مباحث جدیدرشته را در بر داشته است؟»

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	خیلی زیاد	17	5.0	5.0	5.0
	زیاد	112	32.9	32.9	37.9
	متوسط	125	36.8	36.8	74.7
	کم	66	19.4	19.4	94.1
	خیلی کم	13	3.8	3.8	97.9
	بدون جواب	7	2.1	2.1	100.0
	Total	340	100.0	100.0	

سؤال ۸

«تا چه اندازه متون روابط بین‌الملل به تحلیل شما از مسائل بین‌المللی کمک کرده است؟»

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	خیلی زیاد	28	8.2	8.2	8.2
	زیاد	109	32.1	32.1	40.3
	متوسط	119	35.0	35.0	75.3
	کم	63	18.5	18.5	93.8
	خیلی کم	19	5.6	5.6	99.4
	بدون جواب	2	.6	.6	100.0
	Total	340	100.0	100.0	

سؤال ۹

«به نظر شما نظریات روابط بین‌الملل به چه میزان قابلیت عملیاتی شدن در کشور ما را دارد؟»

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	خیلی زیاد	19	5.6	5.6	5.6
	زیاد	58	17.1	17.1	22.6
	متوسط	127	37.4	37.4	60.0
	کم	99	29.1	29.1	89.1
	خیلی کم	34	10.0	10.0	99.1
	بدون جواب	3	.9	.9	100.0
	Total	340	100.0	100.0	

سؤال ۱۰

«از نظر شما تا چه حد درس اصول روابط بین‌الملل به‌عنوان یک علم و رشته مستقل قابل بررسی است؟»

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	خیلی زیاد	92	27.1	27.1	27.1
	زیاد	157	46.2	46.2	73.2
	متوسط	67	19.7	19.7	92.9
	کم	18	5.3	5.3	98.2
	خیلی کم	4	1.2	1.2	99.4
	بدون جواب	2	.6	.6	100.0
	Total	340	100.0	100.0	

سؤال ۱۱

«به‌نظر شما نظریات روابط بین‌الملل تا چه اندازه با مسائل روز نظام بین‌الملل قابلیت به‌روز شدن را دارند؟»

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	خیلی زیاد	51	15.0	15.0	15.0
	زیاد	175	51.5	51.5	66.5
	متوسط	84	24.7	24.7	91.2
	کم	18	5.3	5.3	96.5
	خیلی کم	5	1.5	1.5	97.9
	بدون جواب	7	2.1	2.1	100.0
	Total	340	100.0	100.0	

سؤال ۱۲

«جایگاه درس اصول روابط بین‌الملل در رشته علوم سیاسی را چگونه ارزیابی می‌کنید؟»

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	عالی	87	25.6	25.6	25.6
	خیلی خوب	114	33.5	33.5	59.1
	خوب	85	25.0	25.0	84.1
	متوسط	39	11.5	11.5	95.6
	ضعیف	15	4.4	4.4	100.0
	Total	340	100.0	100.0	

سؤال ۱۳

«میزان آشنایی شما با منابع خارجی و سرفصل‌های درس اصول در گروه‌های روابط بین‌الملل خارج از کشور چقدر است؟»

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	خیلی زیاد	10	2.9	2.9	2.9
	زیاد	16	4.7	4.7	7.6
	متوسط	74	21.8	21.8	29.4
	کم	115	33.8	33.8	63.2
	خیلی کم	124	36.5	36.5	99.7
	بدون جواب	1	.3	.3	100.0
	Total	340	100.0	100.0	

یافته‌های تحقیق

در مجموع مهم‌ترین یافته‌های این تحقیق عبارتند از:

- ۱) مهم‌ترین موضوعات و مباحث رشته روابط بین‌الملل در درس اصول روابط بین‌الملل توسط اساتید بیان نمی‌شود.
- ۲) کیفیت تدریس درس اصول روابط بین‌الملل در مجموع رضایت‌بخش نیست.
- ۳) در مجموع منابع معرفی شده برای این درس آن‌چنان که انتظار می‌رود، مفید نیست.
- ۴) در درس اصول روابط بین‌الملل که در دانشگاه‌های ایران تدریس می‌شود، مسائل جدید مطرح نمی‌شود.
- ۵) تدریس اصول روابط بین‌الملل در ایران، فایده عملی نداشته و به دانشجویان برای تحلیل مسائل بین‌المللی کمک چندانی نمی‌کند.
- ۶) شیوه تدریس درس اصول روابط بین‌الملل در ایران به گونه‌ای بوده که دانشجویان به این نتیجه رسیده‌اند نظریه‌های روابط بین‌الملل قابلیت عملیاتی شدن در ایران را ندارند.
- ۷) رشته روابط بین‌الملل یک رشته مستقل و پویاست.
- ۸) دانشجویان با منابع خارجی درس اصول روابط بین‌الملل آشنایی ندارند و مطالب درس را صرفاً از چهارچوب و کانال فهم استاد یاد می‌گیرند.

تجزیه و تحلیل یافته‌های تحقیق

از یافته‌های تحقیق می‌توان به آسیب‌ها و نتایج زیر رسید:

۱) عدم آشنایی دانشجویان با زبان انگلیسی و در نتیجه با منابع اصلی، یکی از بزرگ‌ترین موانع رشد این رشته در ایران است. دانشجویان عمدتاً مطالب را همان‌گونه که استاد درک کرده یاد می‌گیرند و به سبب محدودیت منابع فارسی متأسفانه نه تنها مساعدتی به رشد و گسترش این رشته صورت نمی‌گیرد بلکه بعضاً می‌تواند سبب یادگیری نادرست نیز شود.

۲) در دروس اصول ۱ و ۲ متأسفانه جایی برای مباحث اقتصاد سیاسی بین‌الملل و همچنین مباحث جدید دیگر مانند مباحثی که با عنوان الهیات سیاسی بین‌الملل مطرح است، وجود ندارد.

۳) در این درس، قدرت حفظ نمودن در دانشجو تقویت می‌شود اما قوه تحلیلی او نه. شاید در اینجا بتوان نقش کنکور کارشناسی ارشد را خاطرنشان ساخت، زیرا این آزمون عمدتاً مبتنی بر حفظیات است لذا شاید از دید استاد و دانشجو دلیلی برای این کار وجود ندارد که این امر منجر به انحطاط این رشته مهم و حیاتی در ایران شده و متأسفانه نه تنها تولید دانش صورت نگرفته بلکه دانش موجود نیز ترویج نشده است.

۴) عدم به روز بودن، نبود تنوع و پُربار نبودن متون درسی نیز یکی از یافته‌های مهم این تحقیق است. شاید اگر بدون ارائه مدرک گفته شود منابع این درس در ایران از کیفیت بالایی برخوردار نیست، گوینده - چه از سوی مؤلفان کتب و چه از سوی برخی ناشران و مؤسساتی که تهیه و چاپ منابع را بر عهده دارند- مورد اعتراض قرار گیرد اما این تحقیق نشان‌دهنده این واقعیت تلخ است که کیفیت کتب درسی اصول روابط بین‌الملل در ایران بسیار نازل است.

۴) عدم ارتباط وثیق و نظام‌مند میان نظریه و موارد عینی به این معنا که درس‌ها عمدتاً مفهومی و نظری هستند و از مثال‌های واقعی کمتر بهره می‌برند و کاربردی نیستند، یکی دیگر از یافته‌های مهم این تحقیق است. در واقع، رشته روابط بین‌الملل عمدتاً در مورد مسائل واقعی جهانی است و مباحث نظری در این رشته درصد محدودی را شامل می‌شود. اما به‌رغم این واقعیت، تدریس درس اصول روابط بین‌الملل به گونه‌ای نیست که دانشجویان با کاربرد نظریات آشنا شوند. این ضعف عمدتاً به نظام آموزشی از جمله اساتید آموزش‌دهنده برمی‌گردد.

۵) عدم ارتباط میان نظریه‌های موجود در رشته روابط بین‌الملل و وضعیت خاص ایران، عدم تلاش جدی برای بومی سازی علم روابط بین‌الملل و عدم تلاش جدی برای تولید نظریه‌هایی منطبق بر شرایط ایران، یکی دیگر از یافته‌های مهم این پژوهش است.

۶) به سبب کاربردی نبودن درس، احساس «مفید نبودن» به وجود می‌آید.
۷) عدم پویایی این درس نتیجه نهایی این وضعیت است. یک دلیل برای این عدم پویایی، محدود بودن متون درسی آن است.

راهکارها

۱) جلوگیری از انحصارگرایی در متون درسی امری بسیار ضروری است. باید فضایی در دانشگاه‌ها ایجاد شود تا اساتیدی که درس اصول روابط بین‌الملل را ارائه می‌دهند به نگارش متن درسی تشویق شوند. متأسفانه عدم وجود چنین فضایی موجب انحصار در متون گردیده است. شاید بتوان گفت دو دلیل مهم این وضعیت عبارتند از اولاً ایجاد سازمانی به نام سَمْت که به دلایل مختلف - شاید عمدتاً مالی - از ترویج رقابت در تولید متون درسی اصول روابط بین‌الملل خودداری نموده و ثانیاً شیوه برگزاری کنکور کارشناسی ارشد که روح رقابت را کشته است.

۲) تقویت توانایی دانشجویان در خواندن متون خارجی و اجبار آنان به این امر. (پیشنهاد می‌شود اساتید حداقل یک متن انگلیسی را به صورت اجباری معرفی نمایند).

۳) کاربردی نمودن درس اصول روابط بین‌الملل و آموزش به دانشجو تا بتواند نظریه را در تبیین مسائل عملی بین‌المللی به کار بندد.

۴) بومی‌سازی درس اصول روابط بین‌الملل به این معنا که نحوه استفاده از نظریه‌های روابط بین‌الملل برای تبیین مسائل و مشکلات ایران، آموزش داده شود. متأسفانه زمانی که در نظام آموزشی کاریکاتوری از یک درس یا رشته یا مبحث ارایه شود، چگونه می‌توان انتظار داشت آن رشته، بومی‌سازی شود و مسائل و مشکلات کشور را حل نماید. شاید یکی از دلایل کلیدی وجود فاصله میان اندیشمندان رشته روابط بین‌الملل در ایران و سیاست‌گذاران به‌ویژه در حوزه سیاست خارجی، نقص جدی در این رشته - به نحوی که در ایران تدریس می‌شود - باشد. شاید زمان آن فرا رسیده که اندیشمندان ایرانی روابط بین‌الملل به جای انتقاد از سیاست‌گذاران، به خود و به رشته‌ای که تدریس می‌کنند بپردازند و با ارتقای کیفیت آن، هم خود و هم نسلی که آموزش می‌بیند را صاحب ویژگی مفید بودن برای مسائل کشور نمایند.

۵) پیشنهاد می‌شود در دانشگاه‌ها رشته روابط بین‌الملل در دوره کارشناسی تأسیس شود.

دانشگاه محل تحصیل

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid تهران	31	9.1	9.1	9.1
شهید بهشتی	39	11.5	11.5	20.6
علامه طباطبائی	30	8.8	8.8	29.4
امام صادق(ع)	30	8.8	8.8	38.2
اصفهان	30	8.8	8.8	47.1
شیراز	29	8.5	8.5	55.6
یزد	30	8.8	8.8	64.4
فردوسی مشهد	17	5.0	5.0	69.4
فروین	30	8.8	8.8	78.2
ازاد واحد تهران	29	8.5	8.5	86.8
مؤسسه امام خمینی (ره) قم	22	6.5	6.5	93.2
مؤسسه باقر العلوم (ع)	8	2.4	2.4	95.6
دانشگاه مفید	15	4.4	4.4	100.0
Total	340	100.0	100.0	

استاد

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid دکتر سیف زاده	26	7.6	7.6	7.6
دکتر جواد	8	2.4	2.4	10.0
دکتر حاجریوسفی	35	10.3	10.3	20.3
دکتر افتخاری	10	2.9	2.9	23.2
دکتر عسگر خانی	3	.9	.9	24.1
دکتر قوام	21	6.2	6.2	30.3
دکتر طباطبائی بناه	5	1.5	1.5	31.8
دکتر فریدونی	6	1.8	1.8	33.5
دکتر شیرزاد	3	.9	.9	34.4
دکتر محم نیا	3	.9	.9	35.3
دکتر قامت	9	2.6	2.6	37.9
دکتر دهقانی	14	4.1	4.1	42.1
دکتر دهشمار	16	4.7	4.7	46.8
دکتر کیوان حسینی	5	1.5	1.5	48.2
دکتر تقوی	12	3.5	3.5	51.8
دکتر قاسمی	29	8.5	8.5	60.3
دکتر بصیری	30	8.8	8.8	69.1
دکتر عابدی	14	4.1	4.1	73.2
دکتر میر حسینی	1	.3	.3	73.5
دکتر نعمتی	9	2.6	2.6	76.2
دکتر غفوری	1	.3	.3	76.5
دکتر میر خلیلی	5	1.5	1.5	77.9
دکتر قاسمی	23	6.8	6.8	84.7
دکتر نوازنی	7	2.1	2.1	86.8
دکتر ستوده	29	8.5	8.5	95.3
دکتر متقی	8	2.4	2.4	97.6
دکتر شعبان نیا	2	.6	.6	98.2
دکتر خان محمدی	4	1.2	1.2	99.4
دکتر سجادی	2	.6	.6	100.0
Total	340	100.0	100.0	

سال اخذ درس

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	79.00	1	.3	.3	.3
	80.00	5	1.5	1.5	1.8
	81.00	3	.9	.9	2.6
	82.00	27	7.9	7.9	10.6
	83.00	49	14.4	14.4	25.0
	84.00	116	34.1	34.1	59.1
	85.00	139	40.9	40.9	100.0
	Total	340	100.0	100.0	

سن

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	18.00	3	.9	.9	.9
	19.00	15	4.4	4.4	5.3
	20.00	59	17.4	17.4	22.6
	21.00	79	23.2	23.2	45.9
	22.00	50	14.7	14.7	60.6
	23.00	44	12.9	12.9	73.5
	24.00	25	7.4	7.4	80.9
	25.00	21	6.2	6.2	87.1
	26.00	5	1.5	1.5	88.5
	27.00	4	1.2	1.2	89.7
	28.00	4	1.2	1.2	90.9
	29.00	2	.6	.6	91.5
	30.00	7	2.1	2.1	93.5
	31.00	2	.6	.6	94.1
	32.00	4	1.2	1.2	95.3
	33.00	3	.9	.9	96.2
	34.00	2	.6	.6	96.8
	35.00	5	1.5	1.5	98.2
	36.00	1	.3	.3	98.5
	37.00	1	.3	.3	98.8
	43.00	2	.6	.6	99.4
	48.00	1	.3	.3	99.7
	51.00	1	.3	.3	100.0
	Total	340	100.0	100.0	

جنسیت

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	پسر	162	47.6	47.6	47.6
	دختر	178	52.4	52.4	100.0
	Total	340	100.0	100.0	

آموزش درس اصول روابط بین الملل در .....

ضمیمه ۲
پرسشنامه

بسمه تعالی

دانشجوی گرامی: پرسشنامه ای که در اختیار شماست برای ارزیابی چگونگی تدریس درس اصول روابط بین‌الملل (۲۰۱) در دانشگاه‌ها و بررسی نگرش، رضایت و میزان آگاهی دانشجویان از این درس تهیه شده است. در این پرسشنامه جواب صحیح یا غلط وجود ندارد بنابراین خواهشمند است در نهایت دقت و حوصله به سؤالات پاسخ دهید. قبلاً از همکاری شما صمیمانه تشکر می‌کنیم.

جنسیت: سن
سال اخذ درس: رشته:
نام استاد درس: دانشگاه:

۱- استاد درس اصول روابط بین‌الملل شما چه تخصصی داشته است؟
الف) علوم سیاسی ب) روابط بین‌الملل ج) اندیشه سیاسی د) جامعه‌شناسی سیاسی
ه) مطالعات منطقه‌ای د) غیره (ذکر شود)

۲- تا چه اندازه مهمترین مباحث رشته روابط بین‌الملل در درس اصول روابط بین‌الملل مطرح شده است؟

الف) خیلی زیاد ب) زیاد ج) متوسط د) کم ه) خیلی کم
۳- از کیفیت درس اصول روابط بین‌الملل تا چه اندازه راضی هستید؟
الف) خیلی زیاد ب) زیاد ج) متوسط د) کم ه) خیلی کم

۴- مهم ترین منابعی که توسط استاد برای درس اصول روابط بین‌الملل معرفی شده را نام ببرید.

.....
.....
.....
.....

۵- تا چه اندازه منابع معرفی شده برای درس اصول را مفید و مناسب می‌دانید؟
الف) خیلی زیاد ب) زیاد ج) متوسط د) کم ه) خیلی کم

۶- از دید شما از میان منابع معرفی شده توسط استاد کدام منبع مورد استفاده بیشتر شما و مفیدتر بوده است؟

۷- تا چه اندازه درس اصول روابط بین‌الملل مباحث جدیدرشته را در بر داشته است؟

الف) خیلی زیاد (ب) زیاد (ج) متوسط (د) کم (ه) خیلی کم

۸- تا چه اندازه‌ای متون روابط بین‌الملل به تحلیل شما از مسائل بین‌المللی کمک کرده است؟

الف) خیلی زیاد (ب) زیاد (ج) متوسط (د) کم (ه) خیلی کم

۹- به نظر شما نظریات روابط بین‌الملل به چه میزانی قابلیت عملیاتی شدن در کشور ما را دارد؟

الف) خیلی زیاد (ب) زیاد (ج) متوسط (د) کم (ه) خیلی کم

۱۰- از نظر شما تا چه حد درس اصول روابط بین‌الملل به‌عنوان یک علم و رشته مستقل قابل بررسی است؟

الف) خیلی زیاد (ب) زیاد (ج) متوسط (د) کم (ه) خیلی کم
۱۱- به نظر شما نظریات روابط بین‌الملل به چه اندازه‌ای با مسائل روز نظام بین‌الملل قابلیت به‌روز شدن را دارند؟

الف) خیلی زیاد (ب) زیاد (ج) متوسط (د) کم (ه) خیلی کم
۱۲- جایگاه درس اصول روابط بین‌الملل را در رشته علوم سیاسی چگونه ارزیابی می‌کنید؟

الف) عالی (ب) خیلی خوب (ج) خوب (د) متوسط (ه) ضعیف
۱۳- میزان آشنایی شما با منابع خارجی و سرفصل‌های درس اصول در گروه‌های روابط بین‌الملل خارج از کشور چقدر است؟

الف) خیلی زیاد (ب) زیاد (ج) متوسط (د) کم (ه) خیلی کم

پی‌نوشت

۱. پرسشنامه تحقیق در ضمیمه شماره ۲ آمده است.

ویژگی‌ها و گرایش‌های علوم سیاسی در ایران: نگاهی از دریچه نشریات تخصصی این رشته

دکتر ابوالفضل دلاوری*

چکیده

وضعیت نشریات تخصصی علوم سیاسی در ایران بسیاری از ویژگی‌ها و گرایش‌های این رشته در کشور را بازتاب می‌دهد. انتشار این نشریات با فاصله‌ای طولانی پس از تأسیس این رشته آغاز شده و با وقفه‌هایی نیز همراه بوده است. تاریخچه کوتاه این نشریات بر اساس تعداد، تنوع و محتوا را می‌توان به سه دوره متمایز (یک دوره قبل از انقلاب و دو دوره بعد از انقلاب) تقسیم‌بندی کرد. بر این اساس، بررسی وضعیت و محتوای این نشریات نشان می‌دهد رشته علوم سیاسی در ایران شدیداً آموزش‌محور و تا حدود زیادی متکی به منابع و متون خارجی بوده و فعالیت‌های پژوهشی - آن‌هم از نوع روشمند، بنیادی و کاربردی - در آن از جایگاه و سابقه چندانی برخوردار نبوده است. گرایش به موضوعات کلی و انتزاعی و مباحث نظرورزان در این رشته، بر موضوعات و مباحث انضمامی و کاربردی - به‌ویژه در مورد مسائل سیاسی ایران - غلبه داشته است. از لحاظ هویت و پارادایم علمی، این رشته از استقلال چندانی برخوردار نبوده و از این لحاظ تحت‌الشعاع رشته‌های حقوق، جامعه‌شناسی و فلسفه بوده است. با این وجود، در سال‌های اخیر، نشانه‌های استقلال نسبی از لحاظ هویت و پارادایم علمی و همچنین گرایش‌هایی به افزایش اهمیت فعالیت‌های پژوهشی و تلاش جهت انجام پژوهش‌های روشمندتر و کاربردی‌تر از جمله در مورد مسائل سیاسی کشور در این رشته به چشم می‌خورد.

واژه‌های کلیدی: نشریات تخصصی علوم سیاسی، وضعیت و محتوای نشریات، آموزش محور، مسایل ایران

---

* استادیار علوم سیاسی دانشگاه علامه طباطبائی abdelavari@gmail.com